

A) Przyjaźń i przyjaciel, czyli co to są rzeczowniki abstrakcyjne i konkretne

1. Cele lekcji

a) Wiadomości

Uczeń:

- zna definicję rzeczownika,
- wie, co to są rzeczowniki własne i pospolite oraz konkretne i abstrakcyjne,
- wylicza, od jakich części mowy tworzy się rzeczowniki abstrakcyjne.

b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- segregować rzeczowniki ze względu na ich znaczenie,
- odróżnić rzeczowniki konkretne od abstrakcyjnych,
- tworzyć nowe rzeczowniki,
- wyciągać wnioski na podstawie własnej pracy.

2. Metoda i forma pracy

Podająca, poszukująca, ćwiczenia utrwalające, praca samodzielna.

3. Środki dydaktyczne

1. Podręcznik do kształcenia literackiego i językowego.
2. Ćwiczenia przygotowane przez nauczyciela.

4. Przebieg lekcji

a) Faza przygotowawcza

Nauczyciel prosi uczniów o przypomnienie podstawowych wiadomości o rzeczowniku. Wyjaśnia, że wykonanie ćwiczenia pomoże w formułowaniu wniosków. Prosi o przepisanie tekstu z tablicy (tekst i polecenie mogą być podane także w postaci foliogramu):

„Zeszłoroczne wakacje Ania spędziła w Polsce, u swojej rodziny, która mieszka w Gdańsku. Razem z kuzynką Kasią i jej kolegą Maćkiem codziennie chodzili na plażę, kąpali się w morzu, robili zamki z piasku. Wieczory spędzali w domu lub w ogrodzie, gdzie bawili się z psem Azorem. Ciocia robiła pyszną kolację, a wujek grał na gitarze. Dla Ani były to wspaniałe dni.”

Polecenie:

Podkreśl w tekście wszystkie rzeczowniki, a następnie podziel je na dwie grupy:

1. **rzeczowniki własne**: Ania, Polska, Gdańsk, Kasia, Maciek, Azor
2. **rzeczowniki pospolite**: wakacje, rodzina, kuzynka, kolega, plaża, zamki, piasek, wieczory, dom, ogród, pies, ciocia, kolacja, wujek, gitara, dni

Po wykonaniu ćwiczenia, nauczyciel prosi o podanie definicji rzeczownika, rzeczowników pospolitych i rzeczowników własnych. Pomaga jednocześnie usystematyzować posiadaną przez uczniów wiedzę, a uzyskane od nich informacje zbiera w spójną całość. Następnie proponuje zrobienie notatki. Może mieć ona postać punktów:

- a. „**Rzeczownik** jest to odmienna część mowy, która odpowiada na pytanie kto?, co?. Odmienia się przez przypadki i liczby, a nazywa osoby, przedmioty, zwierzęta, rośliny, pory dnia i roku.”
- b. „**Rzeczowniki pospolite** to takie, które nie są imionami własnymi, nazwiskami, nazwami geograficznymi, nazwami państw, urzędów, tytułami pism itp.”
- c. „**Rzeczowniki własne** to takie, które są imionami własnymi, nazwiskami osób, nazwami geograficznymi, nazwami państw, urzędów itp.”

b) Faza realizacyjna

Nauczyciel prosi jednego z uczniów o głośne odczytanie wiersza Anny Kamieńskiej *Godność milczenia*, a następnie poleca, aby uczniowie odszukali w wierszu te rzeczowniki, których nie można zaliczyć do żadnej z grup wyodrębnionych w poprzednim ćwiczeniu.

[Przykładowe odpowiedzi uczniów: godność, milczenie, nieufność, nienawiść, grzeszność, przyjaźń, sumienie, przemilczenie itd.]

Nauczyciel odwołując się do wykonanych ćwiczeń, podaje definicję i prosi o jej zapisanie w zeszytach:

Rzeczowniki konkretne określają przedmioty spostrzegane w otoczeniu za pomocą różnych zmysłów, a więc dotyku, wzroku, słuchu, smaku, powonienia. Do tej grupy rzeczowników zalicza się wszystkie nazwy osób, zwierząt i przedmiotów martwych, np. dom, ogród, pies, ciocia, wujek, gitara, kolega, Ania.

Rzeczowniki abstrakcyjne to takie, które nazywają zjawiska, których nie można poznać za pomocą zmysłów, np. godność, grzeszność, nienawiść, milczenie.

Aby sprawdzić, czy uczniowie prawidłowo rozumieją podane definicje, można poprosić o podanie kilku przykładów rzeczowników konkretnych oraz abstrakcyjnych, prawidłowo podane zapisać w zeszytach.

Następnie nauczyciel podaje 3 wyrazy: mądry, myśleć, zawód. Prosi o utworzenie od nich rzeczowników abstrakcyjnych. Rzeczowniki zapisuje na tablicy i pyta, od jakich części mowy można tworzyć omawiane tu rzeczowniki. Uczniowie zapisują wnioski.

Rzeczowniki abstrakcyjne tworzymy od:

- a. przymiotników, np. mądry – mądrość
- b. czasowników, np. myśleć – myślenie
- c. rzeczowników, np. zawód – zawodowy

c) Faza podsumowująca

Aby utrwalić wiadomości, uczniowie otrzymują polecenie wykonania następujących ćwiczeń:

Zadanie 1. Podaj przykłady rzeczowników – nazw wartości:

- a) utworzonych od rzeczowników: donosiciel, bohater, fałszerz
- b) utworzonych od przymiotników: wrogi, cierpliwy, skąpy
- c) utworzonych od czasowników: kłamać, szanować, nienawidzić.

Zadanie 2. Utworzone w powyższym ćwiczeniu rzeczowniki uporządkuj w dwóch grupach:

- a) nazwy wartości pozytywnych [odpowiedź: bohaterstwo, cierpliwość, szacunek]
- b) nazwy wartości negatywnych [odpowiedź: donosicielstwo, fałszerstwo, wrogość, skąpstwo, kłamstwo, nienawiść].

Zadanie 3. Uporządkuj podane rzeczowniki w dwóch grupach:

- a) rzeczowniki konkretne [odpowiedź: człowiek, roślina, deszcz, drzewo, szkoła]
- b) rzeczownik abstrakcyjne [odpowiedź: tradycja, myśl, tęsknota, złość, wielkość]

/ człowiek, tradycja, roślina, deszcz, myśl, szkoła, tęsknota, wielkość, drzewo, złość/.

5. Bibliografia

1. Nagajowa M., *Słowa i świat*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1999.
2. Malczewski J., *Szkolny słownik nauki o języku*, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1991.

6. Załączniki

Zadanie domowe

Podane niżej zdania uzupełnij rzeczownikami abstrakcyjnymi. W nawiasie znajduje się wyraz, od którego masz utworzyć odpowiedni rzeczownik.

..... jest bardzo brzydką cechą. (niepunktualny)

Cechowało ją głównie (gadula)

Opalanie się bez nakrycia głowy to prawdziwe (szalony)

Małe dzieci bardzo często boją się (ciemny)

7. Czas trwania lekcji

2 x 45 minut

8. Uwagi do scenariusza

brak